

Kiti Jurica-Korda

Streljanje v parlamentu

Ključno vprašanje

Zakaj so ubili Stjepana Radića?

Tema

Delavnica obravnava umor Stjepana Radića in članov Hrvatske stranke prava v Narodni skupščini v Beogradu 20. julija 1928. Temo smo izbrali, saj smo načrtovali obravnavo vseh umorov, ki so se zgodili v tistem času na tem območju. Pri tej temi je sporno, da večina Hrvatov omenjeni umor dojema kot način vladajočega režima, da obračuna z najmočnejšo hrvaško stranko in njenim zelo priljubljenim predsednikom. Teza, da je šlo za načrtovan in premišljen umor, ni bila nikoli dokazana. Med Hrvati bolj prevladuje prepričanje, da je bil umor organiziran, kot pa uradna različica, da je šlo za naključno dejanje neuravnovešenega poslanca Puniše Račića. Glede na to, da se je umor zgodil v Narodni skupščini Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, je dogodek zanimiv za vse narode, ki so živeli v Kraljevini, še posebej zato, ker je le šest mesecev po tem kralj Aleksander uvedel osebno diktaturo.

Glavni cilj

- Učenci spoznajo del političnega ozračja v Kraljevini SHS, še posebej odnos med Stjepanom Radićem in oblastjo.

Učni cilji

- Učenci se seznani s političnimi razmerami, ki so pripeljale do streljanja v Narodni skupščini, ter s posledicami tega dogodka.
- Učenci spoznajo, kako lahko čustva povečajo spornost nekega dogodka.

Navodila za učitelje

1. del: Umor v parlamentu in vzroki zanj (Zakaj so ubili Stjepana Radića?)

1. korak – Po kratkem uvodu (odvisno od predhodnega znanja učencev) se učenci razporedijo v pare. Učitelj vsakemu paru razdeli šest časopisnih naslovov. Naloga učencev je, da teh šest naslovov razvrstijo glede na čustveni naboj.
2. korak – Učitelj učence razporedi v štiri skupine. Vsaka skupina prejme zgodovinske vire z vprašanji za analizo. Zgodovinski viri se nanašajo na možne vzroke za umor. Učenci vire analizirajo in odgovorijo na ključno vprašanje.
3. korak – Vsaka skupina predstavi odgovore na ključno vprašanje. Glede na odgovore učenci skupaj z učiteljem izdelajo seznam vzrokov za umor in jih napišejo na tablo.
4. korak – Učenci vse vzroke izpišejo na kose papirja in jih postavijo v obliko diamanta.
5. korak – Kratka debata o pomenu vzroka za neki dogodek

2. del: Odzivi na umor (Kateri so razlogi za različne odzive na umor Stjepana Radića?)

1. korak – Učitelj učence loči v osem skupin. Vsaka skupina prejme zgodovinske vire. Vsaka skupina ima posebno vlogo, in sicer vlogo osebe, ki ima določen pogled na dogodek. Naloga za vsako skupino: Z vidika svoje vloge pripravijo izjavo kot odziv na atentat in smrt Stjepana Radića.
2. korak – Učenci (en predstavnik iz vsake skupine) predstavijo svoje izjave (odzive) na umor Stjepana Radića.
3. korak – Skozi razpravo odgovorijo na ključno vprašanje: Kateri je glavni razlog za različne odzive na umor Stjepana Radića?

90
minut

1. učna ura:

Atentat v Narodni skupščini in njegovi vzroki

1. korak – Učitelj parom učencev razdeli naslovnice časopisov

Uvod

1. decembra 1918 je nastala prva skupna država južnih Slovanov – Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. Vodilni hrvaški politik je bil Stjepan Radić, ki je s težnjami po republikanski ureditvi, narodni enakopravnosti in socialni pravičnosti uspešno nasprotoval vladajoči kraljevi oblasti. Čeprav so radičevci na parlamentarnih volitvah dobili veliko glasov, so se do leta 1925 vzdržali od dela v parlamentu. Radića so večkrat tudi zaprli. Leta 1925 se je Stjepan Radić odrekel republikanstvu in priznal obstoječo oblast. Za kratek čas je sodeloval v vladi kot minister za šolstvo. Leta 1927 je nastala koalicija Hrvaške stranke prava in Samostojne demokratične stranke Svetozarja Pribičevića. Koalicija teh dveh strank je bila zelo resna opozicija oblasti.

Naloga:

Razporedite naslovnice glede na čustveni naboj besedila v naslovu. Razmislite, od kod prihajajo naslovnice z največjim čustvenim nabojem?

Strahovito prelivanje krvi v Narodni skupščini	Prelivanje krvi	Umor Pavla Radića in dr. Basaričeka
Novice – posebna izdaja, 20. junij 1928	Jutarnji list, 21. junij 1928	"Politika", 21. 06. 1928 http://scr.digital.nb.rs/zbirka/novina 25 May 2012.
Grozljiv umor v Skupščini	Krvavi dan v narodni skupščini	Manipuliranje z ljudsko krvjo
"Novice – 21. junij 1928 http://dazg.chez.com/flashback_6.htm 25 May 2012.	Slovenec – slovenski politični dnevnik http://www.dlib.si/browse/besedila/1 25 May 2012.	Domoljub – slovenski 14-dnevnik s poučno in zabavno vsebino http://www.dlib.si/browse/besedila/1 25 May 2012.

1. učna ura:

Atentat v Narodni skupščini in njegovi vzroki

2. korak – Učence ločimo v štiri skupine. Vsaka skupina dobi zgodovinske vire.

Skupina A

Vir 1

Iz govora Stjepana Radića na zasedanju Državnega sveta, 24. 11. 1918, na katerem so razpravljali o združitvi Države Slovencev, Hrvatov in Srbov s Kraljevino Srbijo in Črno goro, je razvidna njegova politična usmeritev:

»Vi, gospodje, vam je popolnoma vseeno, da naš kmet noče slišati nič ne o kralju ne o cesarju in prav tako o državi, ki mu jo pod prisilo nalagate /.../ Ves čas vem, da Hrvatov ne boste pridobili na svojo stran, ker je celoten hrvaški kmečki svet proti vašemu centralizmu in militarizmu, tako kot je za republiko kot za narodni sporazum s Srbi /.../ Naš hrvaški kmet, in to je devet desetih hrvaškega naroda, je v vojni postal popoln človek, kar pomeni, da ne bo nikomur več služil, nikomur suženj, ne tujcu ne bratu /.../ Ampak hoče, da je v tej dobi država urejena na svobodnih republikanskih in pravičnih človeških (družbenih) temeljih.«

Stjepan Radić: *Politički spisi*, Zagreb, 1971., str.323-335

Vir 3

Zaradi svojih republikanskih stališč in javne kritike države in oblasti je bil Radić med letoma 1919 in 1925 večkrat zaprt.

Vsi strankarski shodi so prepovedani, arhiv je zaplenjen in izdan je nalog za prijetje gospoda Radića ter nekaterih drugih vodij stranke. Odlok je temeljil na dejstvu, da je stranka, ki teži k kmečki internacionali, postala sestavni del Tretje komunistične internacionale (kar so Hrvati vedno izpodbijali), da je vzdrževala nezakonite stike z Makedonsko revolucionarno organizacijo in da so njeni člani odgovorni za prevratno propagando v vojski. Prijetih je bilo pet strankarskih vodij. Gospodu Radiću se je prijetju uspelo izogniti. Pozneje so ga našli, kako se sramotno skriva v zidni vdolbini v stanovanju svojega nečaka.

Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, uredio: Ž. Avramovski, Zagreb, 1986, str.311.

Vir 2

Stjepan Radić na propagandnem letaku

file:///D:/multimedija/program/pov8/032-1.htm (15 May 2012)

Vprašanja:

1. Kakšno državo je še pred združitvijo zagovarjal Radić:
  - V smislu državne ureditve?
  - V smislu nacionalnih odnosov z ostalimi južnimi Slovani?
  - V družbenem smislu?
2. Zakaj so Radića leta 1925 prijeli?

Ključno vprašanje za skupino A:

Zakaj in kako je oblast poskušala onemogočiti Radićevo politično delovanje?

1. učna ura:

Atentat v Narodni skupščini in njegovi vzroki

2. korak – Učence ločimo v štiri skupine. Vsaka skupina dobi zgodovinske vire.

Skupina B

Vir 1

Rezultati parlamentarnih volitev 1920–1927 v Kraljevini SHS

Leto Stranke	1920	1923	1925	1927
Demokratska stranka	92	51	37	61
Narodna radikalna stranka	91	108	143	112
Komunistička stranka	58			
Hrvaska ljudska (republikanska) Seljačka stranka	50*	70*	67	61
Samostojna demokratska stranka			21	22
Ostale hrvaskе stranke	6	1	0	2
Ostale stranke	122	84	47	57

* Izbrani zastopniki HRSS-a med 1920 in 1923 niso sodelovali v parlamentu.

Glede na rezultate s parlamentarnih volitev grafično prikažite številčna razmerja v parlamentu.

Vprašanje

Postavite vprašanja za analizo rezultatov parlamentarnih volitev.

Ključno vprašanje za skupino B:

Kakšne rezultate je imela na parlamentarnih volitvah Radićeva stranka?

1. učna ura:

Atentat v Narodni skupščini in njegovi vzroki

2. korak – Učence ločimo v štiri skupine. Vsaka skupina dobi zgodovinske vire.

Skupina C

Vir 1

Stjepan Radić na skupščini v Hlebinah, 5. 12. 1927

Korupcijo smo zvezali. Tudi če naša Kmečka stranka ne bi naredila nič drugega, kot pokazala, da ima naša država takšen obraz, kakršen je vaš, da je to država poštenega naroda, da ne trpimo lopovov, že to je velika stvar. To bi me lahko stalo glave in mogoče me še bo. Dobival sem pisma, v katerih piše: Ubil vas bom! Javno so govorili: Pašić je umrl, Radića je treba ubiti. Če za to nimamo svojega človeka, bomo našli Hrvata.

List Dom, 19. 1. 1927

List Dom je od leta 1904 glasilo Radićeve stranke.

Vir 2

Radićev predlog ustavne spremembe in reorganizacije države

Potrebna je organizacija treh do štirih oblasti, ki bi temeljile na gospodarskih, socialnih, šolskih in geografskih načelih. Prva, jadransko-podonavska oblast, v katero bi bili vključeni vsi prečanski kraji brez Slovenije, vendar s Črno goro. Druga oblast, srbsko-moravska, tretja južna Srbija, četrta Slovenija. Vsaki oblasti bi prepustili vse pristojnosti v gospodarstvu, kulturi in sociali. V Beogradu bi ostali zakonodajna in izvršilna oblast. Vsi manjši zakoni s področja življenja in sodelovanja pridejo na posamezno oblast.

Hrvoje Matković: Zgodovina Hrvaške kmečke stranke. Naklada Pavičić, Zagreb, 1999, str. 248. (Matković citira Radića po časopisu Beseda, 134/13. VI. 1928)

Vir 3

V časopisu Edinost, ki ga je ustanovil in financiral predsednik vlade Velja Vukičević šestega meseca 1928, v številki s 17. VI. 1928 odkrito grozijo Radiću in Pribičeviću z umorom:

»Vendar, če mislite, da nekdo ruši državo od znotraj, potem je vaša dolžnost, da nekega dne Svetozarja Pribičevića v Beogradu in Stjepana Radića v Zagrebu ubijete.«

Vir 4

Slobodan Jovanović je dejal, da so srbski politiki verjeli, da je federalizem nevaren za državno enotnost:

»V mojem stoletja dolgem boju za državno samostojnost so Srbi razvili pravi kult državne ideje. Dovolj jim je ideja, da federalizem ogroža državno enotnost in takoj postanejo njegovi nasprotniki.«

Slobodan Jovanović: Jugoslovanska misel v preteklosti in prihodnosti. Beograd 1939, str. 3.

Vprašanje:

Kakšne so Radićeve ideje o preureditvi države in zakaj to štejejo kot rušenje države?

Ključno vprašanje za skupino C:

Čigave interese je Radić ogrožal s svojimi kritikami in predlogi? Kakšnih groženj je bil zato deležen?

1. učna ura:

Atentat v Narodni skupščini in njegovi vzroki

2. korak – Učence ločimo v štiri skupine. Vsaka skupina dobi zgodovinske vire.

Skupina D

Vir 1

Rekonstrukcija krvavega dogajanja

Neposredno pred atentatom:

Puniša Račić: Pred vsemi vami izjavljam, da srbski interesi nikoli niso bili bolj ogroženi kot zdaj /.../ (hrup). In gospodje, kot Srb in narodni poslanec, ko vidim nevarnost za svoj narod in domovino, odkrito povem, da bom uporabil drugo orožje, ki naj bi zaščitilo srbske interese /.../ (velik hrup in protesti v opoziciji).

Svetozar Pribičević: Ali hočete, da tudi v Londonu slišijo, da se tukaj grozi z orožjem?

Dr. Pernar: Oropali ste gospode!

Puniša Račić (sestopi z govorniškega odra): Gospod predsednik, hočem, da ga kaznujete, ali pa ga bom jaz (hrup in burni protesti). Kdor se bo poskušal postaviti med mano in Pernarja, bo umrl! (veliko razburjenje) V tem trenutku je resnično potegnil pištolo. Minister Vujičić, ki je sedel za njim v ministrski klopi, ga je prijel za roko, da ga zaustavi pri streljanju. Hkrati je priskočil tudi Obradović, ampak Račić, telesno izredno močen človek, je Obradovićevo roko odrinil in v dvorani je odjeknil strahovit strel /.../

Josip Horvat: Politička povijest Hrvatske 2 str.342-343 (prema novinskom izvještaju)

Vir 2

Gospod Stjepan Radić je bil tisti dan popolnoma miren. Iz njegovih ust ni bilo slišati niti ene pripombe /.../ Pokojni Pavle Radić je bil prav tako miren /.../ Zgolj gospod Grandža in gospod Pernar sta bila tega dne temperamentna in silno ogorčena zaradi smrtnih groženj /.../ Celotno vzdušje je bilo naelektreno. Vsi so slutili nesrečo, vendar si nihče ni mislil, da se bo tako hitro od nastanka države zgodila velika tragedija.

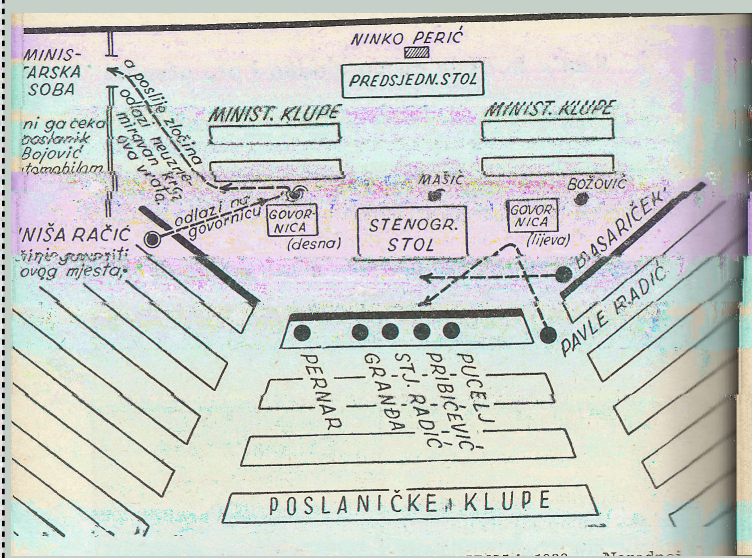
'Politika', no. 7236, 24. 06.1928.

Vir 3

Politika, no. 7232, 21. junija 1928, str. 7. opravlja zadnje besede Puniša rakovice pred odhodom parlament v dvorani maha s pištolo v rokah. Joče, "Živela Srbija!"

Vir 4

Rekonstrukcija atentata, narejena po podatkih iz Politike, št. 7236, 24. VI. 1928

Z. Kulundžić: Atentat na Stjepana Radića, Zagreb, 1967., str.374.

Vprašanja:

1. Kaj je Puniši Račiću služilo kot povod za atentat?

2. S katerimi besedami je opisano vzdušje v parlamentu neposredno pred atentatom?

3. Razmislite, ali je Puniša Račić med govorom premišljeno prišel s svojega mesta na govorniški oder?

Ključno vprašanje za skupino D:

Ali lahko iz dogodka sklepamo o vzroku za atentat?

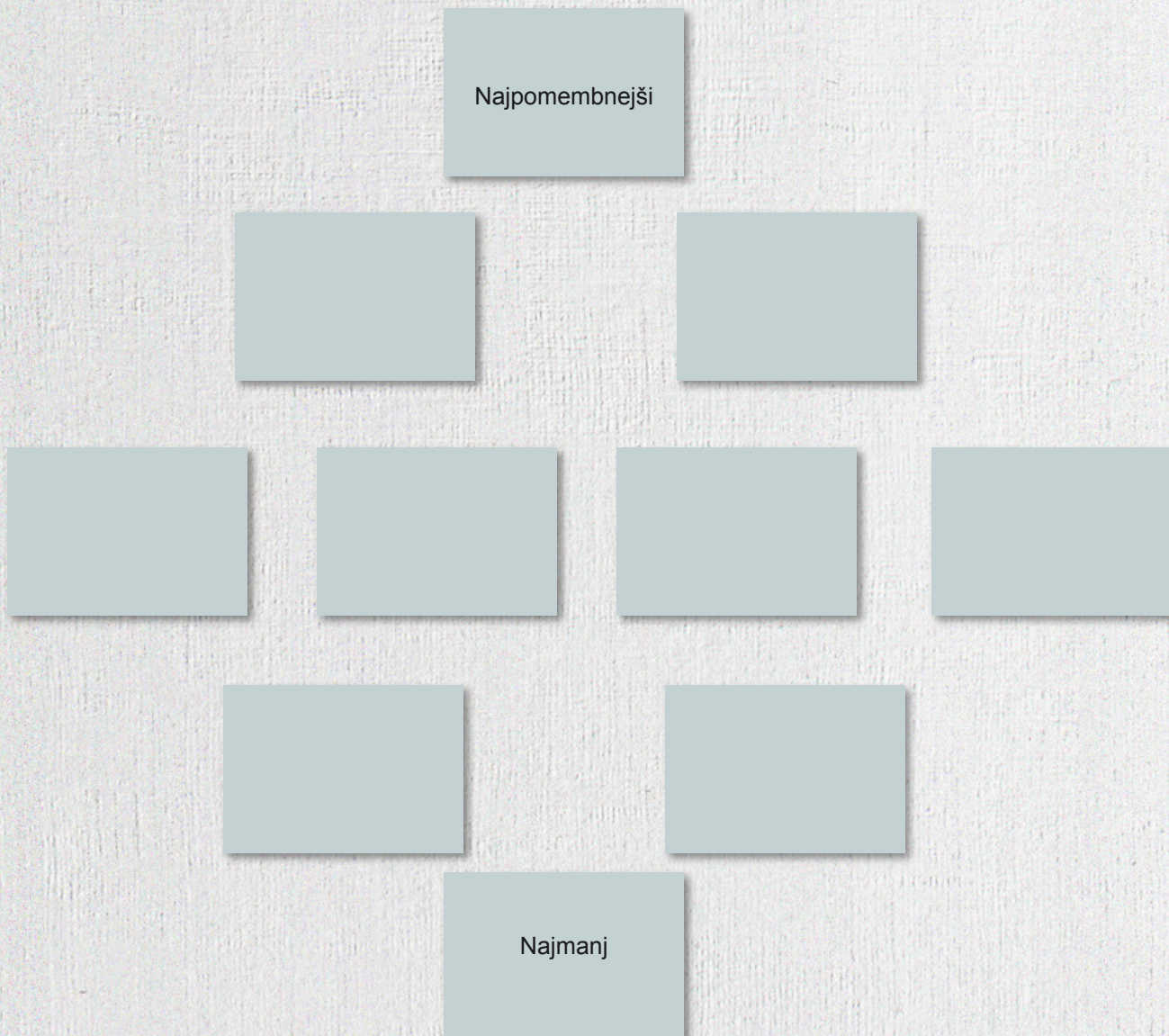

Ko skupine končajo delo, učitelj na tablo zapiše odgovore na ključna vprašanja vsake skupine. Glede na odgovore skupaj oblikujejo seznam desetih možnih vzrokov za atentat.

Učenci navedene vzroke posamično zapišejo na kartončke.

Naloga za učence: Razporedite možne vzroke v »diamant« po njihovi pomembnosti.

Diamant

2. učna ura:

Odzivi na atentat

Učence ločimo v osem skupin (po vlogah) po tri ali štiri.

Vsaka skupine prejme zgodovinske vire.

Skupina 1

Pripadnik Hrvaške stranke prava

Na včerajšnjih demonstracijah v Zagrebu in v vseh ostalih hrvaških krajih je prišel do izraza upravičen gnev celotne hrvaške javnosti zaradi umora hrvaških narodnih zastopnikov v beograjskem parlamentu. Ogorčenje je bilo brezmejno in čudež je, da ni bilo težjih posledic, poleg dvajsetih ranjenih, ki so bili ranjeni med demonstracijami. Članek je iz glasila Hrvaške stranke prava »Hrvat«, rubrika Zagrebska kronika.

http://dazg.chez.com/flashback_6.htm (25.05.2012).

Skupina 2

Sekula Drljević

Sekula Drljević, sporna zgodovinska osebnost v Črni gori, v parlamentarnem življenju Kraljevine SHS je bil eden od vodij Črnogorske federalistične stranke. Leta 1927 je bil izbran za poslanca na listi Hrvaške kmečke stranke. V svojih političnih spisih pod naslovom 20. junij 1928 poda svoj pogled na atentat:

»Iz zasede, po vnaprej potrjenem načrtu, je izvršen zločin umora nad Voditeljem in Učiteljem hrvaškega naroda in nad njegovimi tovariši. Vodja je umrl v času, ko je hrvaški narod polagal vse svoje upe v zmago in postal žrtev zločinca.«

Skupina 3

Ivan Meštrović

Ivan Meštrović, umetnik, ki se je do leta 1918 ukvarjal s politiko in bil tudi član Jugoslovanskega odbora.

Dan po atentatu sem srečal ženo admirala Stankovića. Približala se mi je in mi rekla v francoščini:

»Ti Srbi, ne samo, da so primitivci, ampak so tudi rojeni razbojniki in nepošteni izmečki.«

Potem mi je pripovedovala, kaj je mestni vodja general Trnokopović rekel njenemu možu, ko mu je admiral Stanković rekel, da je sramotno streljati na državne zastopnike, in to sredi Narodne skupščine. To ima poleg notranjih lahko tudi zunanje posledice. Namesto odgovora je general vprašal admirala:

»Ali je Stipica mrtev?«

Stanković je odgovoril: »Stjepan Radić ni mrtev, ampak samo težko ranjen. Mrtva sta njegov nečak Pavle Radić in Đuro Basariček.«

»Oh, moj bog, kako je lahko tako slabo streljal,« je odgovoril Trnokopović in dodal: »In posledice bodo, da bo moral ponovno streljati, če preživi.«

Ivan Meštrović: Uspomene na političke ljude i događaje, Zagreb 1993.

Skupina 4

Svetozar Pribičević

Svetozar Pribičević, srbski politik iz Hrvaške in Radićev koalicijski partner v svoji knjigi »Diktatura kralja Aleksandra« zapiše o Puniši Račiću:

Rojen v Črni gori, izobražen v Srbiji, kjer je preživel vse življenje. Pašić ga je uporabljal za zaupne posle v Makedoniji in Albaniji. Bil je domoljub v Makedoniji in tudi po združitvi je pripadal četniški organizaciji /.../ Vstopil je v Radikalno stranko. Bil je pristaš ideje o veliki Srbiji. Organiziral je umor Stjepana Radića po višjem naročilu, ki ga je prejel /.../

Dr. Sekula Drljević, Politička misao; izabrana djela, uvodna studija, izbor tekstova i dokumentarnih priloga Danilo Radojević, Podgorica 2007. godina, str.296.

Skupina 5

Prebivalec Zagreba

Pogreb Stjepana Radića, 12. 8. 1928

<http://www.daz.hr/web/cache/preview/fdb5568d642fbae8f7cae1c3049c69fa.jpg> 15 May 2012.

Skupina 7

23. 6. 1928 avstralski časopis *The Mail* (Adelaide) piše o demonstracijah v Zagrebu po atentatu v Narodni skupščini in o policijski uri, ki je zaradi tega uvedena v Zagrebu:

Med Hrvati in Srbi v Kraljevini Jugoslaviji je veliko hude krvi. To je pripeljalo do neredov v Zagrebu (glavno mesto Hrvaške) ob novici, da je Stjepan Radić (hrvaški politik in predsednik Kmečke stranke) ranjen. Njegovega nečaka Pavla Radića je ubil Račić

Skupina 6

Član Srbske narodne radikalne stranke

Medtem v Beogradu skoraj ni bilo izraza žalosti in Hrvati so ocenili, da je odziv na tragične dogodke v tem mestu povsem neprimeren. Vladni organi so, čeprav so obsodili zločin, celo poudarjali, da se opozicija obnaša provokativno. Take ocene niso prispevale k umiritvi razmer. Nič bolj ugodne posledice ni imelo tudi vladno toleriranje Enotnosti, časopisa skrajnih radikalcev, ki je v svoji prvi izdaji, objavljeni nekaj dni pred zločinom, zagovarjal odstranitev Radića in Pribičevića.

Izveštaj britanskega diplomata H.W. Kennarda, Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, Ž. Avramovski, Zagreb, 1986,

Skupina 8

Sporočilo nove vlade, objavljeno na seji Narodne skupščine, 3. 7. 1928:

Dogodek z 20. junija tega leta, ki si zasluži najtežjo obsodbo in nam je vzel dva ljuba prijatelja, več pa jih je ranjenih, ne sme biti razlog za prekinitve dosedanjega zakonodajnega sodelovanja. Ta žalostni dogodek je osebne narave in se ne sme posploševati. Predvsem je velika krivica, da se celotne parlamentarne skupine, ali kar je še huje, celoten narod obtoži brez vsakega razloga za dejanje, s katerim nima nič skupnega in ga obžaluje ter obsoja tako kot celoten svet. Tako nedopustno zaostrovanje odnosov je škodljivo.

'Politika', br. 7276, 3 August 1928, str. 1